

KUZMINA AND OTHERS v. Russia (№ 66152/14 та інших 8 заяв – див. Додаток до цього рішення)

Обставини справи

Заявники були засуджені за вчинення кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних речовин після того, як на підставі розпорядження Федеральної служби з боротьби з наркотиками були проведені контрольовані закупки. У кожній зі справ заявники в національних судах висували аргументи на користь визнання факту провокації, проте це не мало успіху.

Оцінка Суду

Заяви за пунктом 1 статті 6 Конвенції були оцінені за змістовим та процесуальним критеріями підбурювання.

Змістовий критерій

У цій справі застосовувалася практика, на основі якої рішення про контрольовану закупку було ухвалено відповідно до стверджуваного спонтанного надання приватним джерелом інформації, яке надалі діяло в ролі покупця під час контрольованої закупки і незалежність якого від поліції в подальшому не була перевірена судом. З урахуванням важливості проведення розмежування між скаргою, поданою окремою особою, та інформацією від працівника поліції чи інформатора, особи, які діяли в ролі покупців під час зазначених контрольованих закупок, зіштовхувались із значним ризиком розширення їхньої ролі до ролі агентів-провокаторів, що могло б призвести до порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Крім цього, у всіх цих заявах поліція, отримавши інформацію від своїх джерел, безпосередньо перейшла до контрольованої закупки, не розглядаючи інших слідчих дій для перевірки підозр у тому, чи були заявники продавцями наркотиків.

На основі матеріалів справи було складно дійти висновку про те, що слідчі органи мали достатньо підстав підозрювати заявників у збуті наркотичних речовин. Неофіційний та раптовий спосіб, у який було ухвалено рішення про проведення контрольованої закупки, та сама її реалізація призвели до припущення Суду про те, що провокація, яка справді мала місце в цій справі, була результатом небездоганної процедури санкціонування контрольованих закупок. Для їх проведення були ухвалені звичайні адміністративні рішення органів, що і проводили такі слідчі дії; такі рішення містили надто обмежену інформацію стосовно причин та цілей запланованої контрольованої закупки; окрім того, такі дії не були предметом подальшого судового чи іншого незалежного нагляду. Законодавчої вимоги обґрунтовувати таке рішення не існувало.

Процесуальний критерій

Упродовж усього судового розгляду заявники вказували, що їх було спровоковано на вчинення кримінальних правопорушень. Відповідно, в кожному випадку національні суди мали обов'язок розглянути твердження про провокацію.

Однак національні суди в кожній зі справ надали лише обмежену оцінку твердженням заявників про провокацію, не дослідивши підстави операції під прикриттям (проведення негласної слідчої (розшукової) дії) та пов'язані з нею обставини, проігнорували твердження заявників про чинення тиску з боку правоохоронців під час поліцейської операції. У жодній із цих справ слідчі органи не довели чи не мали доводити попередню наявність намірів заявників на вчинення кримінальних правопорушень на час, коли інформатор почав співпрацювати з поліцією. У тих випадках, коли впродовж судового розгляду певна інформація не була розголошена з підстав конфіденційності, суди не забезпечили того, щоб уся відповідна інформація стосовно розгляду питання провокації була надана суду чи перевірена у змагальному порядку, та не надали достатніх причин для відмови в цьому всупереч вимогам статті 6 Конвенції.

У цілому

Ці недоліки операцій під прикриттям (проведення негласних слідчих (розшукових) дій) та незабезпечення судами ефективного судового перегляду тверджень про провокацію були результатом відсутності нормативно-правового регулювання, яке б передбачало гарантії проти зловживань під час проведення контрольованих закупок. Структурний характер цієї проблеми вже констатовано в практиці Суду (*Veselov and Others v. Russia*, 23200/10, et al., 2 жовтня 2012 року; *Lagutin and Others v. Russia*).

Висновок: порушення.

Стаття 46 Конвенції: Суд уже вказував на необхідність вжиття заходів загального характеру задля вирішення структурної проблеми, що лежить в основі справ щодо провокації (*Lagutin and Others; Nosko and Nefedov v. Russia*), проте без конкретних вказівок за статтею 46 Конвенції. Однак встановлення порушення у зв'язку з подальшими подіями порушує питання того, чи були вони достатніми.

У грудні 2020 року ЄСПЛ ухвалив 20 рішень за 121 схожою індивідуальною заявою. Обставини більшості цих справ виникли після вжиття заходів загального характеру, на які посилався Уряд держави-відповідача. Ця проблема має мультифакторні наслідки, що перебувають поза межами порушення принципу справедливого суду. Обсяг проблеми може вбачатись із того факту, що значна частина всіх засуджених в Росії ув'язнена за вчинення кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних речовин. Це продовжує мати значний негативний вплив на низку інших прав у Росії, наприклад, переповненість установ виконання покарань, що призводить до порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами ув'язнення чи переведення.

З урахуванням наведеного Суд, відзначаючи вжиті до цього часу спроби російською владою, зокрема Верховним судом, з покращення розгляду тверджень про провокацію на

національному рівні, нагадуючи про те, що вибір засобів перебуває в межах повної свободи розсуду держави-відповідача, на підставі статті 46 Конвенції визнав за доцільне вказати, що вимагається подальша реформа чинної нормативно-правової бази.

За усталеною практикою Суду надання дозволу на проведення контрольованих закупок та схожих операцій під прикриттям (негласних слідчих (розшукових) дій) має надаватись органом, відокремленим від того органу, який проводить такі операції. Роль санкціонуючого незалежного органу полягає в перевірці існування достатніх підстав для запланованої операції, яка має бути виправдана конкретними та детальними міркуваннями запитуючого органу. Цей же орган також має здійснювати нагляд за проведенням операції або забезпечувати, щоб матеріали справи містили достатньо інформації для того, щоб інший незалежний орган, зрештою, суд, міг провести цілеспрямований перегляд, аби виключити можливість провокації чи інших порушень закону. У різних правових системах ці повноваження можуть бути покладені на органи прокуратури чи суду або, що рідше, на іншу вищу за посадою особу, наприклад, керівника національної служби / агентства з внутрішніх справ.

Стосовно санкціонування контрольованих закупок прокурорами впровадження такого механізму справді мало наслідком вирішення схожих проблем у деяких країнах (Румунія, Литва, Латвія, Молдова). Проте немає впевненості в тому, що такі реформи можуть бути успішно відтворені в російській правовій системі.

З іншого боку, Суд підкреслив зв'язок між попереднім розглядом підстав проведення операцій під прикриттям та подальшою здатністю суду ефективно розглядати твердження про провокацію. Із цієї причини Суд дійшов висновку, що санкціонування таких операцій судом може посилити ефективність перегляду на обох стадіях: під час досудового розслідування і, відповідно, під час розгляду кримінальної справи по суті. Впровадження такого санкціонування судом мало наслідком вирішення схожої проблеми, до прикладу, в Португалії. У зв'язку із цим для деяких слідчих дій, таких як обшук житла та зняття інформації з телекомунікаційних мереж, дозвіл суду за законодавством Росії вже вимагався. Тому інституційні та процесуальні міркування дозволяють припустити, що повноваження суду можуть бути розповсюджені й на надання дозволів та проведення операцій під прикриттям у такий самий спосіб. У цьому випадку національні суди могли б належним чином провести розгляд тверджень про провокацію згідно зі стандартами Конвенції.

Тобто ЄСПЛ визнав доцільним уточнити, що російська нормативно-правова база стосовно проведення оперативно-розшукових дій має бути змінена задля того, щоб запровадити чітку та передбачувану процедуру надання судовим органом дозволу на проведення операцій під прикриттям, таких як контрольована закупка та оперативні експерименти, яка б надавала ефективні гарантії від зловживань (див. також *Lagutin and*

Others v. Russia, 6228/09 et al., 24 квітня 2014 року, Legal Summary, *Nosko and Nefedov v. Russia*, 5753/09 та 11789/10, 30 жовтня 2014 року).

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 20 квітня 2021 року й набуло статусу остаточного 20 липня 2021 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.